

IRODALOM.

1. Bárd Oszkár: *A taposómalom*. Komédia négy képben.

Bárd Oszkár az erdélyi drámaírók között tekintélyes helyet foglal el. Az a komoly és kitartó törekvés, mellyel az új műfajú drámát műveli, feljogosít minket arra, hogy most könyvalakban is megjelent drámájáról, „*A taposómalom*“-ról, elmondjuk mindazt, amit ennek a szívós és lelkes pályatörésnek eddigi megfigyelése közben elgondoltunk.

„*A taposómalom*“ modern dráma; ez önmagában is eleendő annak feltevésére, hogy cselekvénye rendkívül egyszerű. A neves drámaíró, a darab egyik főszereplője, színházi előadásról jön haza feleségével, *Hedviggel* és a *dramaturggal*. Hedvig színésznő, aki Ibsen Solness építőmesterének egyik női szerepét nagy sikerrel játszotta el. A férj és a dramaturg egyaránt dicsérik, hogy mily nagyszerűen „átértette“ Hedvig a szerepet. A dramaturg, aki titkon szerelmes Hedvigbe, gonosz hátsó gondolattal arra biztatja a férjet, hogy írjon felesége számára egy jó szerepet. A férj örömmel vállalkozik erre.

A darab elkészült, de a férj már a próbán észreveszi, hogy Hedvignek sejtelme sincs szerepe lényegéről. Mindenki el van ragadtatva Hedvig játékától, csak a férj nem, aki igazán tudja, hogy mit gondolt el ő a szerep mögött.

A darab előadása óriási siker jegyében zajlik le, de a férj, aki egyre érzi, hogy felesége félreértette a neki szánt szerepet, összevész Hedviggel és az előadás után egy kétes mulatóba megy a dramaturggal. Hedvig levelet küld a dramaturgnak, mire az sietve távozik.

Hedvig haragjában a dramaturg lakására megy. Itt szeméretlenül veti annak, hogy az összekülönbözést tulajdonképpen ő okozta, amikor felbízta férjét, hogy számára darabot írjon. De bármily kemény szavakkal illeti a dramaturgot, mégis könnyen lefegyverzi őt női szépségével. Ez a nő hatalmas! Ekkor toppan be az író. Hedvig neki is szemrehányást tesz azért a sok erőszakos bemagyarázásért, mellyel eddig minden mozdulatát kísérte. Az író felajánlja Hedvignek a válást, de ő szereti férjét s így együtt hagyják el a dramaturg lakását.

A modern dráma szerzőjének a cselekvény nem lényeges, alkalom csupán azoknak a gondolatoknak a kifejtésére, amiket a cselekvény keretei közt felvet. A modern dráma filozófiai alapgondolaton épül fel. Megvan ez Bárd Oszkár most tárgyalt darabjában is. Két gondolatot vet fel a szerző; az egyik: mi a nő, mi adja hatalmát? a másik: hogyan fogunk fel valamely művet?

Az első kérdés az irodalomnak és a művészetnek valóságos ősprblémája. A kritikus kérdésre egy kényes, mondhatnók kínos jelenet ad feleletet; a nő hatalma az az érzéki vonзалom, melyet iránta a férfi érez. Nem óhajtunk e megoldás

igazságáról vitázni, — talán fölösleges is lenne, — de úgy érezzük, hogy a szerző a kérdést, különösen annak homályba burkolt beállítását után, bántóan ridegen és józanul oldotta meg. Ez a kérdés amúgy is oly végtelenül kopott és únos-úntalan ismételt, hogy véleményünk szerint száz esztendeig nem fog akadni oly lángész, aki az elhasznált anyagba új szellemet tudna önteni.

Jóval érdekesebb a második kérdés. Valóban nagy probléma az, hogy valamely mű szemléleténél helyesen gondoljuk-e el azt, amit a szerző abban kifejezni akart. Külső szemlélők külső ábrázolókról elképzelhetik, hogy a felfogás helyes, a belső szemlélő azonban rögtön érzi a hibákat. Úgy véljük, hogy ez a gondolat személyi élmény folytán merült fel Bárd Oszkárban. Valószínűleg megfigyelte, hogy színre került darabjait nem úgy adták elő, mint ahogy azt ő elgondolta. Ezt a kérdést nagyon ügyesen oldotta meg a szerző. Az író elégedetlen kétségbeesése, mely a fényes siker dacára is kítőre belőle, összeomlott ábrándjainak szól. Felfogása szerint valóban nem értjük meg a művészt mi, akik kívülről szemléljük s így vagy jobbra, vagy balra, de mindenképpen tévesen fogjuk fel. Ebben kétségtelenül sok igazsága van a szerzőnek.

Nem hallgathatjuk el, hogy „A taposómalom” szerepbeosztása és cselekvénye egyaránt sokban emlékeztet *Molnár Ferenc* „A testőr” című darabjára. Ebben is három szereplő van: a színész, a színésznő és a kritikus, akik sok tekintetben hasonló történetet játszanak el, mint itt az író, Hedvig és a dramaturg.

Bárd Oszkár többszöri és komoly próbálkozás után sem tudott tartós színpadi sikert aratni. Ennek oka véleményünk szerint az a műfaj, melyhez kitartóan ragaszkodik. A modern dráma tárgyában és formájában egyaránt végtelenül szegényes műfaj s így most, életének huszadik esztendejében az aggkor tünetei kezdenek rajta mutatkozni. A modern drámának egy tárgya van: a *családi botrány*; ezért mindig három szereplője van: a férj, a feleség és az a bizonyos harmadik. A modern dráma külső formája a végletekbe vitt egyszerűség, azok a bizonyos hármas pontok (...), melyek a lelki felindulások szavakban ki nem fejezhető áradatát rejtegetik. Ebben gazdag a modern dráma! Így például Bárd Oszkár darabjában 924 hármaspont van! (Csupán kíváncsiságból megszámláltam!) Ezek a keretek csak egy esetben engednek meg valami hatásosabb alkotást: ha valaki, mint jó színpadi iparos, minden oldalon valami alkalmas szójátékot helyez el. Az ilyen rekeszizomtorna alkalmas arra, hogy a cselekvénytelen dráma unatkozó szemlélőinek álmos*szempilláit a legközelebbi szójátékig feltámogassa.

Ennél az alantas fogásnál sokkal jobbat ajánlunk a szerzőnek: alkosson igazi, életteltjes cselekvényt. Ez a dráma lelke! Akkor hálásan fog mellé állani a közönség, akkor el fogja nyerni fáradozásainak jutalmát.

Dr. Rajka László.

2. S. Nagy László: *Jókai szerelmei*. Kolozsvár, 1925.

Elbeszélések. Helyesebben idilleknek nevezhette volna a szerző. Mert bár annyi költői történés ezekben is van, mint az Ellenzék novella-pályázatának leközölt darabjaiban, mégis csak töredékek, képek, képecskék azok a nagy ábrázoló életéből. Költői történést mondunk, tehát olyat, ami nem adott dolog, hanem magának a szerzőnek leleménye, vagy legalább is beleélése. Mert S. Nagy Lászlónak legkiválóbb írói tulajdonsága éppen az, hogy a témául vett helyzetekbe egész odaadással be tud illeszkedni, hogy aztán ezek a helyzetek magoktól alakuljanak ki körülötte.

Igy kíséri végig a nagy regényíró egész életén, gyermekifjú — filozófus diák — korától egészen az aggastyán leáldozó napjának utolsó felvillanásáig. A sorozatos hét kép a nagy álmódó életének öt szerelmi élményét rajzolja meg. A középpontban áll természetesen a legfontosabb, a magyar irodalomra nézve ezen oly nagy jelentőségű asszonnyal a Laborfalvi Rózával való szerelem és házasság megrajzolása három egymásutáni képben. Az idill természete hozza magával, hogy nem merül el itt sem túlságosan a lélektani elmélyítésekbe; csak a hangulatokat teremti meg, ahelyett hogy a Jókai műveiben adott helyzetek különösebb kiaknázására csábítatná magát. Éppen ebben látjuk a szerző írói tehetségének egy olyan adottságát, mely őt elsősorban e kisebb költői műfaj — az idill — művelésére készíteti és képesíti. Tolla számára akármelyik helyzet, még a tragikus színezetűnek kínálkozó is — mint pl. a *Láz* vagy *Asszonyok viaskodása* című — idillé alakul. Megvan benne az idillhez megkivántató naiv, jóhiszemű beleélés, tiszta légkör, derült világnézet. Mindez megvan dacára annak, hogy nem a civilizáció raffinaltságaitól mentes falusi parasztok, vagy éppen mezei és hegyi pásztorok a szereplő személyei, hanem írók, művészek és általában városi emberek; a környezet és a falu, a hegy vagy a mező helyett a szoba, a szalon, a város, de ahol a virág mindig jelentékeny tényező. Így aztán a társaság — akármilyen finom urakból és hölgyekből álljon is — mindig pátriárchálissá lesz, mint ahogy pátriárchális a szerző stílusa is. Mindezeknél fogva az itt adott rajzok sokkal inkább idillek, mint Móricz Zsigmondnak egy napi lapban nemrég idill címen leközölt hosszabb munkája, amelynek a személyei ugyan parasztok és elég parasztosan is beszélnek, de inkább szennyesek, mint tiszták, gönyék vagy darázsfszkes nyakuak inkább, mint szépek, mozi, kés, revolver foglalkoztatja üdének éppen nem maradható lelkivilágukat. Persze Móricznak elég az, ha parasztokról ír, hogy ennek alapján idillnek nevezze a munkáját. Az ő írói szemlélete aztán a parasztot mindenképpen csak parasztnak is akarja látni, ami azonban még nem jelenti azt, hogy ez által a paraszt ember élete mivoltának felebbezhetetlen judiciumu ismerője lenne. Hogy szóban-

forgó munkáját éppen idillnek címezi, érthető az ő naturalisztikus írói jelleméből, s ez éppen olyan eljárás, mint ha a naturalista festő csendélet címen széttaposott, rothadt ugorkát festene meg. A paraszti életnek kétségtelenül vannak idilli jelenségei, de azt elsősorban a mozi-mentes, tiszta légkör jellemzi.

Szolgáljon e kitérés annak illusztrálására, hogy a kezünk alatti rajzokat idillnek akarjuk tekinteni. A nagy idealista tiszta légkörét semmi bántó árnyalat nem zavarja meg e képeken, úgy hogy mindkét nembeli ifjúságunk kezébe is nyugodtan és szívesen adhatjuk.

A központi szerelem (Laborfalvi R.) köré szimmetrikusan sorakoznak a rövidebb életűek. Közvetlenül előtte Asztalos Etelka kora hervadásában találóan mutat rá a szerző Keöcse-repy Vilma törekeny alakjának fogamzására; utána pedig ezredes-Ottília adja a mintát Noémi bájos alakjaihoz, ki mellett Jókai, mint Timár Mihály éli a maga romantikus, kettős életét.

Nagyon jól kezdi és zárja a könyv szimmetrikus elrendezését az első és utolsó szerelem fellobbanása; amott a hódító Weinmüller Franciska — vagy még öntudatlanabban a komáromi „Szép leányok kertje” hatása alatt, hogy már itt felmerüljön a költő lelkének tudatalattiságában a „Tengerszemű hölgy” álomképe; az utolsó szerelem pedig Bella, a szép színi növények megjelenésére lángol fel, mint a hanyatló nap utolsó sugarai után kitérülő két kéz esdeklése.

A szerző azzal is igyekszik beleélni magát az adott helyzetbe, hogy az illető kor szűkebb vagy nagyobb körü társadalmát életre kelti hőse körül. Sőt e tekintetben olykor túlbuzgóvá is lesz, mint pl. mikor a negyvenes évek közepén többek között Berzsényi urat is felhozza Pestre, noha őt már — tudvalevőleg — 1836-ban elparentálta Kölcsey úr az Akadémiában. De az egyes mellékalakokat általában jól állítja be, mint különösen Petőfit és Szigligetint. Különösen sikerült az „Aszszonyok viaskodása” c. fejezetben a jelen nem levő Laborfalvi Rózának a szerelmes Jókai lelkén keresztül diadalmasan megvívott harca.

Stílusa egyenletes, erőltetéstől, keresettségtől ment, általában magyaros és népies. Olykor önállóan is csinál szót vagy kifejezést, (*konnyadt virágszár*, amely kedvelt szavát átvitt értelemben is használja — a komáromi leányokról — így: *lekonnyadt szép virágfejük*; *dudvás irigység* stb.) De találunk elírást is. Pl. bele cseppent, mint *Krisztus* (Pilátus h., a kinek semmi helye sem lenne ott) a crédóba; totumfactum (totumfac h.)

Nem hagyhatjuk említés nélkül, — ami talán a kiadó cég üzleti szelleme terhére is írható, — hogy a papírral pazarul bántak. Miért annyi üres lap, vagy üresség? Azért, hogy 3 ív helyett — a mennyire lefért volna a könyv — éppen 4 íves könyvet sózzanak a publikumra? Ez nem tesz jó szolgálatot az irodalom-kedveltetésnek.

Kovács Ferenc.